

EDITORIAL

Espais possibles

Els museus de veritat són els llocs on el temps es transforma en espai,

Orhan Pamuk

Si fem balanç del que fins al moment ha prevalgut en les reflexions compartides en aquestes pàgines, podem incidir en una idea: la ciutat és temps i espai de possibilitat. Què, si no, defineix el seu caràcter històric, orgànic i relacional? Com entendre d'una altra forma les transformacions que operen contínuament en l'esdevenir de l'urbà? Parlem de la ciutat real, la que se situa en la intersecció de les polítiques culturals, les estructures materials i les dinàmiques personals. La ciutat com a realitat imaginada, pensada i dissenyada, però també com a entitat sentida, experimentada i compartida. La ciutat contradictòria i imperfecta. La possible per inacabada, la de veritat.

Deia José Luís Borges que l'ésser humà és memòria, un quimèric museu de formes inconstants, un munt d'espills trencats. Com les persones, les ciutats també es defineixen per la seua memòria, si escau, un conjunt de pràctiques socials que basculen entre la protecció i la innovació, la contemplació i la intervenció, la integració i la ruptura. Aquestes experiències són necessàriament conflictives perquè estan travessades per desigualtats econòmiques, socials, culturals i polítiques. Per això acaben deixant unes petjades en l'espai compartit —ja siguin carrers, places o parcs— que poden adquirir innumbrables formes. Són pràctiques paradoxals que van perfilant la identitat de la ciutat com si d'un borgià mosaic de cristalls trencats es tractara. Vegem l'exemple de Barcelona que, com recorda José María Montaner, va apostar en el seu moment i amb notable èxit per mostrar el seu patrimoni modernista, però a costa d'es-

borrar la seua memòria industrial i obrera. O el cas de Carcasone, oculta sota la vestidura de la recreació històrica; o de Zamora, desdibuixada en convertir-se en escenari de recreacions com la batalla de Berlín o de Stalingrad. Les tensions emergeixen en les clivelles de totes aqueixes experiències culturals, recordant-nos que la ciutat no és més que un altre quimèric museu de formes inconstants. Les impressions històriques se solapen, les maneres d'expressar són múltiples i mestisses, les comunicacions es tornen complexes. Ja res és el que sembla a les ciutats postmodernes però, al temps, tot sembla que va sent a mesura que es produeixen polítiques de reapropiació cívica de la cultura.

En aquest número ens endinsem en els interrogants que planteja aqueixa reapropiació. Amb major o menor mesura i encert, la instrumentalització del patrimoni cultural i artístic de les ciutats és hui una constant i mai està exempta de contradiccions. Els museus són pedra angular en enfocaments que pretenen recapitalitzar les ciutats invertint en institucions ja consagrades o consagrant altres espais amb pedigrí artístic. Són museus marca que prestigien l'espai i impulsen la imatge de la ciutat encara que repercuteixen de manera molt desigual en la vida de la comunitat. Ningú discuteix la seua rellevància historicoartística però sí que existeixen corrents crítics que qüestionen, per exemple, la seua priorització —quan no exclusivitat— en l'obtenció de recursos en detriment d'altres vies i espais de creació i promoció cultural.

Ens interessen especialment aquelles posicions des de les quals l'art no decora l'escenari de les ciutats, sinó que forma part del sentit que es construeix des de les dinàmiques urbanes quotidianes. Les que entenen l'artístic com a part de l'expressió estètica que va més enllà de la mera exhibició. Les que recuperen el valor de la creació cultural com una experiència relacional que genera trobades i interlocucions entre institucions i altres espais socialitzadors. Ens interessa subratllar la potencialitat que per a la revitalització cultural de l'urbà té la perspectiva de col·lectius que entenen el patrimoni cultural no com a excepció elitista, objecte de col·leccionista o souvenir, sinó com a expressió dels drets culturals que assisteixen a la ciutadania. És des d'aquesta lògica que la naturalesa reservada i passiva dels museus pot mutar fins a convertir-se aquests en autèntics dinamitzadors culturals, econòmics i socials.

Com s'adverteix en aquest monogràfic, això és possible quan les polítiques culturals sobre patrimoni assumeixen una dimensió educativa. No pot ser d'una altra manera, ja que, en sentit estricte, la consciència que l'acte estètic enllaça paradoxalment el sentir i el pensar, també s'aprén. L'experiència estètica és un acte suprem de la raó, en paraules de Hegel, i hauria de ser objecte d'intervencions pedagògiques des de qualsevol instància socialitzadora, inclosos els museus. Eixe acte estètic implica recuperar la noció dels sentits, d'immanència i de materialitat en un moment en el qual la virtualitat difumina encara més si cap la percepció de l'espai. Hui és possible visitar les més preuades col·leccions museístiques, aspecte que s'ha reafirmat durant les restriccions per la pandèmia de COVID-19, però és una experiència sense lloc, una percepció desubicada i sense corporeïtat. Quan el contemplatiu es limita a la imatge predomina el temps, el moment de la contemplació. Però quan aquesta contemplació forma part d'un itinerari, una visita, una trobada, l'experiència desperta altres sentits i altres sabers. És llavors quan l'exposició cobra sentit comunitari, quan el temps viscut en el museu es transforma en espai possible, seguint a Orhan Pamuk.

D'altra banda, la consciència de l'acte estètic a la ciutat i en els museus remet sempre a la consciència situada, la que és capaç de connectar la cultura amb qualsevol altra dimensió que condiciona l'estar entre els altres, ja siga econòmica, laboral, política o sanitària, i reconeix les diferents referències materials i simbòliques des de les quals parteixen els diversos sectors socials. La repercussió del museu a la ciutat adquireix llavors un sentit crític i potencialment emancipador i la ciutat entra i dona sentit al museu. D'aquesta manera, l'acte estètic pot convertir-se en un autèntic acte d'aprenentatge tant individual com col·lectiu. Un aprenentatge que contribueix a preservar la memòria i a construir nous mons de significat cultural i artístic. Altres espais possibles.

Castelló, desembre de 2021.

